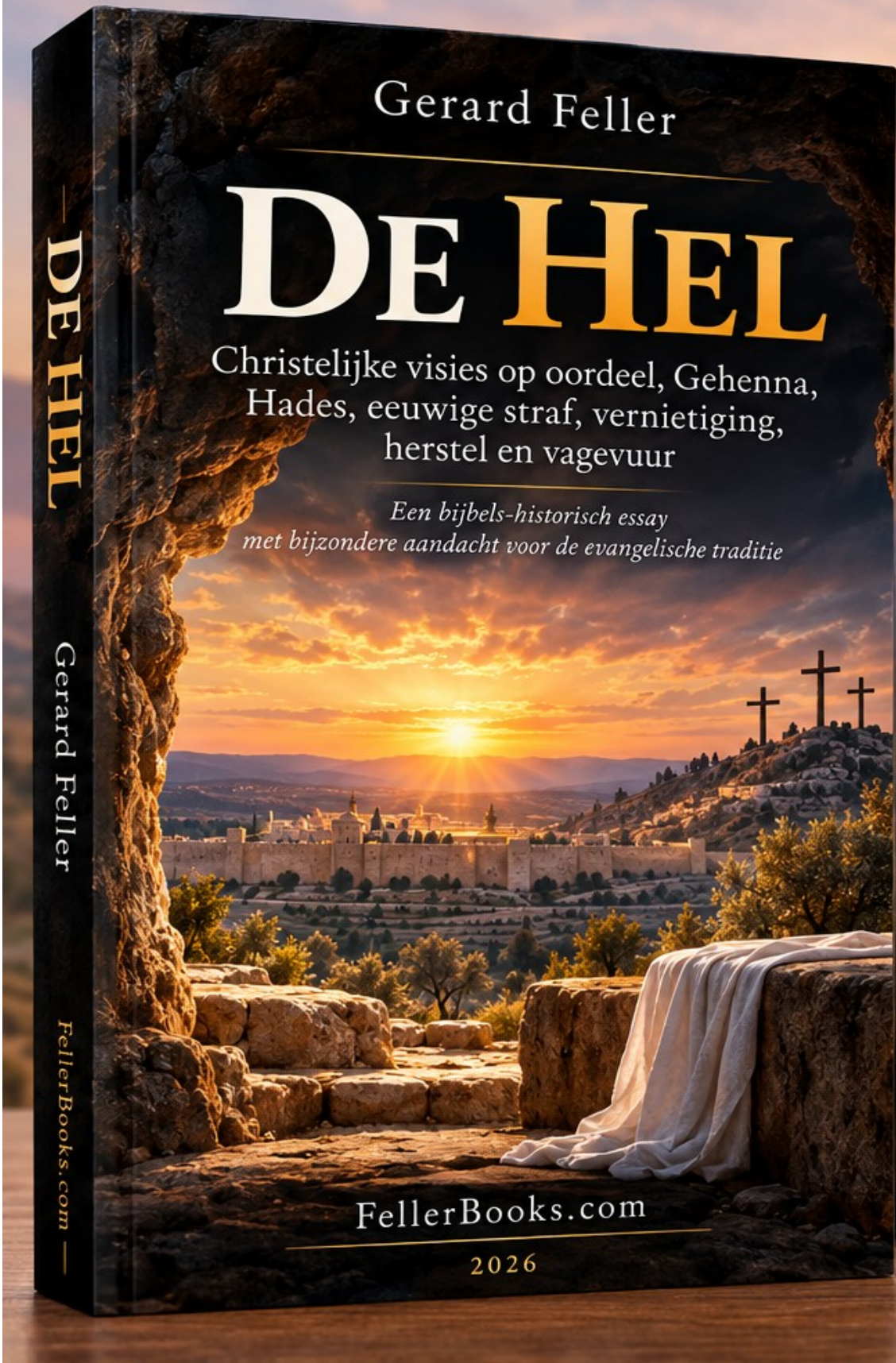

Gerard Feller
DE HEL
Christelijke visies op oordeel, Gehenna, Hades, eeuwige straf, vernietiging, herstel en vagevuur
Een bijbels-historisch essay
met bijzondere aandacht voor de evangelische traditie
FellerBooks.com
2026
DE HEL
Gerard Feller
FellerBooks.com

DE HEL

Christelijke visies op oordeel, Gehenna, Hades, eeuwige straf, vernietiging, herstel en vagevuur

Een bijbels-historisch essay met bijzondere aandacht voor de evangelische traditie

Gerard Feller
Feller Books
2026

Woord vooraf en methode

De leer over de hel behoort tot de moeilijkste onderwerpen van de christelijke theologie. Zij raakt tegelijk aan Gods heiligheid en liefde, menselijke verantwoordelijkheid, de betekenis van het kruis, de opstanding, het laatste oordeel en de hoop op de nieuwe schepping. Dit essay wil daarom niet beginnen met karikaturen, maar met de teksten, de grondwoorden en de manier waarop verschillende christelijke tradities die teksten hebben samengelezen.

De evangelische visie krijgt in dit essay de meeste ruimte, zoals gevraagd. Daarmee wordt niet bedoeld dat alle evangelischen exact hetzelfde denken. Binnen de brede evangelicale wereld is de klassieke opvatting van eeuwige bewuste straf zeer invloedrijk en institutioneel nog steeds duidelijk aanwezig, maar er bestaan ook evangelicale conditionalisten die menen dat de goddelozen uiteindelijk vernietigd worden. Universele verzoening is binnen klassieke evangelicale geloofsbelijdenissen doorgaans een minderheids- of afwijzende positie.

Percentages moeten voorzichtig worden gelezen. Er bestaat geen betrouwbare wereldwijde enquête die christenen exact verdeelt over eeuwige bewuste straf, annihilationisme, universalisme en andere modellen. De recente Pew-cijfers die hier worden gebruikt meten in de Verenigde Staten of mensen in een hel geloven, met een specifieke enquêteformulering. Ze meten niet welk theologisch model van de hel zij aanhangen. Waar precieze percentages ontbreken, wordt daarom bewust geen schijnnauwkeurigheid gegeven.

Bij de grondtekst wordt onderscheid gemaakt tussen Sjeool, Hades, Gehenna, tartaroō en beelden als de 'poel van vuur'. Het Nederlandse woord 'hel' kan in oudere vertalingen meerdere van deze begrippen bedekken. Dat betekent niet dat de woorden niets met elkaar te maken hebben, maar wel dat exegese begint met onderscheid voordat een synthese wordt gemaakt.

Kernvraag: wat bedoelt de Bijbel wanneer zij spreekt over dood, dodenrijk, oordeel, vuur, verderf, tweede dood en eeuwige straf - en hoe zijn christenen die gegevens door de eeuwen heen gaan verstaan?

Inhoud in hoofdlijnen

Deel I - Woorden en Bijbelse bouwstenen

Deel II - Jezus en het Nieuwe Testament

Deel III - Vier hoofdmodellen

Deel IV - De geschiedenis van de leer

Deel V - Christelijke tradities vandaag

Deel VI - De evangelische visie uitvoerig

Deel VII - Vagevuur en rooms-katholieke leer

Deel VIII - Percentages en hedendaags geloof

Deel IX - Pastorale en theologische vragen

Deel X - Synthese, tabellen en conclusies

Infographic 1 - Hoeveel christenen zeggen in een hel te geloven?

De percentages zijn Amerikaans en meten geloof in een hel, niet de precieze aard ervan.

Infographic 2 - Tijdspad

Een schematisch overzicht; ontwikkelingen verliepen regionaal en theologisch veel complexer dan één lijn kan tonen.

Infographic 3 - Vier modellen

Het vagevuur is in de rooms-katholieke leer géén tijdelijke hel voor uiteindelijk geredden uit de hel, maar eindzuivering van wie reeds in Gods genade sterft.

Infographic 4 - Grondwoorden

De Nederlandse verzamelterm 'hel' mag de verschillen tussen de oorspronkelijke termen niet uitwissen.

Deel I - Woorden en Bijbelse bouwstenen

In dit deel worden de belangrijkste lijnen stap voor stap uitgewerkt. De nadruk ligt op onderscheid tussen bijbelse termen, confessionele leer en latere theologische interpretatie.

1. Waarom 'hel' niet één grondwoord is

Wie alleen een Nederlandse concordantie op het woord 'hel' raadpleegt, kan de indruk krijgen dat de Bijbel van Genesis tot Openbaring steeds over precies dezelfde plaats spreekt. In de grondtekst is het beeld veel genuanceerder. Het Hebreeuwse Sjeool behoort tot het taalveld van dood, graf en dodenrijk. De Septuaginta vertaalt Sjeool dikwijls met Hades. In het Nieuwe Testament staat daarnaast Gehenna, ontleend aan het dal van Hinnom en geladen met profetische oordeelstaal. 2 Petrus gebruikt bovendien één keer het werkwoord tartaroō voor zondige engelen. Openbaring spreekt ten slotte beeldrijk over de poel van vuur en de tweede dood.

Voor de evangelische exegese is dit onderscheid belangrijk, maar niet het eindpunt. De klassieke evangelische benadering zegt: verschillende woorden kunnen verschillende fasen of beelden aanduiden en toch samen een coherente leer van het laatste oordeel vormen. Hades is dan niet zonder meer identiek aan de uiteindelijke Gehenna; het laatste oordeel volgt op opstanding en oordeel. Een woordstudie alleen beslist dus niet de hele doctrine. De vraag is hoe de afzonderlijke teksten zich tot de totale canon verhouden.

De andere modellen beginnen bij hetzelfde materiaal maar leggen andere verbindingen. Conditionalisten benadrukken woorden als 'dood', 'verderf', 'vernietigen' en 'tweede dood'. Universalisten wijzen op herstelteksten en op de mogelijke betekenisnuances van aiōnios. De klassieke visie legt juist zwaar gewicht op teksten waarin eeuwige straf parallel staat aan eeuwig leven en op beelden van niet-eindigende straf. De discussie is daarom niet eenvoudigweg 'letterlijk versus symbolisch', maar een verschil in canonieke weging.

Bronnen voor dit hoofdstuk: Lexicale gegevens samengevat uit Bible Gateway/Encyclopedia of the Bible, Lexham Bible Dictionary, NET Bible en Griekse lexica.

2. Sjeool: graf, dood en dodenrijk

Sjeool (שְׁאוֹל) is het belangrijkste oudtestamentische woord in deze discussie. Lexica geven betekenissen als graf, onderwereld of rijk van de doden. In poëtische teksten kan afdalen naar Sjeool eenvoudig de nadering van de dood uitdrukken. Zowel rechtvaardigen als goddelozen kunnen in de taal van het Oude Testament met Sjeool worden verbonden. Daarom is het methodisch onjuist om elk voorkomen rechtstreeks te vertalen met de latere, uitgewerkte voorstelling van de finale hel.

Tegelijk is Sjeool niet theologisch leeg. De dood is in de Schrift geen neutraal biologisch feit; hij staat in het grotere verhaal van zonde, oordeel en Gods reddende macht. De psalmen kunnen juist belijden dat God uit de macht van Sjeool redt. De profeten verbinden doodstaal met Gods oordeel. Het Oude Testament ontwikkelt bovendien steeds duidelijker de verwachting van opstanding en definitieve vergelding, bijvoorbeeld in Daniël 12.

Voor evangelische theologie betekent dit dat de leer van de hel niet op Sjeool alleen wordt gebouwd. De openbaring ontvouwt zich. Wat in het Oude Testament vaak nog als het rijk van de dood verschijnt, wordt in het Nieuwe Testament verbonden met opstanding, oordeel en de beslissende komst van Christus. De uiteindelijke bestemming moet daarom vanuit het geheel van de canon worden verstaan.

Bronnen voor dit hoofdstuk: Lexicale gegevens samengevat uit Bible Gateway/Encyclopedia of the Bible, Lexham Bible Dictionary, NET Bible en Griekse lexica.

3. Hades: het onzichtbare rijk van de doden

Hades (Ἅιδης) is in de Griekse Bijbel vaak de vertaling van Sjeool. In het Nieuwe Testament kan het de macht of het rijk van de dood aanduiden. Handelingen 2 gebruikt Hades in een citaat uit Psalm 16 in verband met Christus' opstanding. Openbaring personifieert Dood en Hades en laat beide uiteindelijk in de poel van vuur werpen. Dat laatste is exegetisch belangrijk: Hades en de finale poel van vuur zijn in die scène niet eenvoudig hetzelfde.

Lukas 16 is de tekst waarin Hades het sterkst met pijniging wordt verbonden. De gelijkenis of vertelling van de rijke man en Lazarus heeft een rijke beeldtaal en heeft door de eeuwen heen veel invloed gehad op christelijke voorstellingen van de tussentoestand. Toch moet men voorzichtig zijn om uit ieder detail een kaart van het hiernamaals te tekenen. De primaire kracht van het verhaal ligt in de omkering, de ernst van ongeloof en de genoegzaamheid van Mozes en de profeten.

Klassiek evangelische theologie onderscheidt daarom vaak de tussentoestand na de dood van de uiteindelijke toestand na opstanding en laatste oordeel. Dat onderscheid voorkomt dat Hades, Gehenna en de poel van vuur zonder meer als synoniemen worden behandeld.

Bronnen voor dit hoofdstuk: Lexicale gegevens samengevat uit Bible Gateway/Encyclopedia of the Bible, Lexham Bible Dictionary, NET Bible en Griekse lexica.

4. Gehenna: van het dal van Hinnom naar eschatologisch oordeel

Gehenna (γέεννα) hangt samen met het dal van Hinnom bij Jeruzalem. In het Oude Testament werd dat dal verbonden met afgodische kinderoffers en profetische aankondigingen van oordeel. In de evangeliën gebruikt vooral Jezus Gehenna als ernstige waarschuwing. Het is daarom te beperkt om Gehenna alleen als een geografische verwijzing naar een dal buiten Jeruzalem te behandelen; in Jezus' taal functioneert het als beeld van goddelijk, eschatologisch oordeel.

Een populaire uitleg zegt dat het dal in Jezus' tijd de voortdurend brandende vuilnisbelt van Jeruzalem was. Die voorstelling is vaak herhaald, maar de historische onderbouwing ervan is minder stevig dan veel preken suggereren. De sterkere achtergrond ligt in de oudtestamentische tradities rond Hinnom, Tophet, oordeel en het beeld van onuitblusbaar vuur. Een zorgvuldig essay moet daarom niet afhankelijk zijn van de vuilnisbeltillustratie.

Voor de evangelische visie zijn vooral Jezus' waarschuwingen doorslaggevend: Gehenna is niet bedoeld als speculatieve geografie, maar als moreel en eschatologisch alarm. De taal wil de hoorder tot bekering bewegen. De ernst van het oordeel staat in de verkondiging van Jezus naast de radicale ruimheid van Gods genade.

Bronnen voor dit hoofdstuk: Lexicale gegevens samengevat uit Bible Gateway/Encyclopedia of the Bible, Lexham Bible Dictionary, NET Bible en Griekse lexica.

5. Tartarus, afgrond en poel van vuur

Het werkwoord tartaroō komt in het Nieuwe Testament slechts één keer voor, in 2 Petrus 2:4. Het beschrijft zondige engelen die in bewaring worden gehouden voor het oordeel. Het is dus onverstandig om Tartarus tot het standaardwoord voor de menselijke hel te maken. De tekst draagt wel bij aan het bredere bijbelse motief dat opstand tegen God onder oordeel staat en dat er een toekomstige rechtsdag is.

Openbaring gebruikt andere beelden: afgrond, vuur, zwavel, de poel van vuur en de tweede dood. Apocalyptische literatuur communiceert door symbolen die niet minder werkelijk zijn omdat ze symbolisch zijn. De centrale vraag is niet of er letterlijk chemische zwavel aanwezig is, maar welke werkelijkheid het symbool uitdrukt: definitieve uitsluiting, oordeel, nederlaag van het kwaad en het einde van dood en Hades.

Evangelische uitleggers verschillen over de mate waarin vuur letterlijk moet worden opgevat. De Assemblies of God merkt expliciet op dat traditionele uitleggers hierover van mening kunnen verschillen, terwijl de denominatie de eeuwige straf zelf bevestigt. Daarmee wordt zichtbaar dat 'eeuwige bewuste straf' niet noodzakelijk betekent dat elk beeld letterlijk-fysiek moet worden gelezen.

Bronnen voor dit hoofdstuk: Assemblies of God (USA), Statement of Fundamental Truths §15; Position Paper 'The Final Judgment' (2024). Lexicale gegevens samengevat uit Bible Gateway/Encyclopedia of the Bible, Lexham Bible Dictionary, NET Bible en Griekse lexica.

6. Aiōn, aiōnios en de vraag naar 'eeuwig'

Het Griekse aiōnios (αἰώνιος) is cruciaal omdat het in teksten als Mattheüs 25:46 zowel 'straf' als 'leven' kwalificeert. Het woord is verwant aan aiōn, 'eeuw' of 'tijdperk', maar betekenis wordt niet mechanisch uit etymologie afgeleid. In het Nieuwe Testament kan aiōnios verwijzen naar dat wat tot de komende eeuw behoort en in veel contexten naar wat blijvend of eeuwig is, waaronder Gods eigen natuur en het eeuwige leven.

Universalistische en sommige conditionalistische argumenten benadrukken dat de woordfamilie niet in elke mogelijke context 'eindeloos' hoeft te betekenen. De klassieke evangelische tegenwerping is contextueel: in Mattheüs 25:46 staat dezelfde kwalificatie symmetrisch bij straf en leven. Wie de duur van de straf principieel beperkt, moet uitleggen waarom de parallel niet eveneens het leven beperkt. Bovendien wordt de uiteindelijke toestand elders met aanvullende beelden van finaliteit beschreven.

De discussie toont een belangrijke hermeneutische regel: een lexicon levert een betekenisbereik, geen automatische theologische conclusie. De duur van het oordeel wordt beslist door zinsverband, genre en het bredere bijbelse getuigenis.

Bronnen voor dit hoofdstuk: Lexicale gegevens samengevat uit Bible Gateway/Encyclopedia of the Bible, Lexham Bible Dictionary, NET Bible en Griekse lexica. The Gospel Coalition, essays on eternal punishment and contemporary challenges.

Deel II - Jezus en het Nieuwe Testament

In dit deel worden de belangrijkste lijnen stap voor stap uitgewerkt. De nadruk ligt op onderscheid tussen bijbelse termen, confessionele leer en latere theologische interpretatie.

7. Jezus als belangrijkste verkondiger van Gehenna

In het evangelische debat is een opvallend gegeven dat veel van de scherpste waarschuwingen over Gehenna op de lippen van Jezus staan. Dat voorkomt twee tegengestelde fouten: men kan de hel niet eenvoudig tegenover 'de liefde van Jezus' plaatsen, maar men mag Jezus' waarschuwingen evenmin losmaken van zijn uitnodiging, vergeving en zelfgave aan het kruis. Oordeel en genade staan in de evangeliën niet als twee goden tegenover elkaar.

Jezus gebruikt overdrijvende en beeldende taal: een hand afhakken, een oog uitrukken, buitenste duisternis, geween en tandengeknars, een onuitblusbaar vuur. De beelden verschillen, en juist dat maakt een platte fotografische lezing moeilijk. Donkerte en vuur zijn fysiek zelfs tegengestelde beelden. De klassieke evangelische interpretatie ziet daarin verschillende metaforen voor één werkelijkheid: verlies, uitsluiting, straf, ontzetting en de definitieve ernst van Gods oordeel.

De pastorale bedoeling is belangrijk. Jezus spreekt niet over de hel om nieuwsgierigheid te bevredigen, maar om mensen tot leven te roepen. In een evangelische verkondiging hoort de leer daarom nooit sadistisch of triomfantelijk te klinken. Zij staat onder het kruis, waar Gods oordeel over de zonde en Gods reddende liefde volgens het evangelie samenkomen.

Bronnen voor dit hoofdstuk: The Gospel Coalition, essays on eternal punishment and contemporary challenges.

8. Mattheüs 25:31-46: eeuwige straf en eeuwig leven

De scène van de schapen en de bokken is een hoofdtekst. De Mensenzoon komt in heerlijkheid, de volken worden geoordeeld en het slot contrasteert 'eeuwige straf' met 'eeuwig leven'. Voor de klassieke evangelische visie is deze parallel een van de sterkste argumenten voor de blijvende duur van het oordeel. Dezelfde adjective aiōnios staat bij beide bestemmingen.

De tekst stelt tegelijk een ethische vraag. Het oordeel wordt beschreven in termen van concrete barmhartigheid jegens 'de geringsten'. Dat betekent niet dat Mattheüs een simpel verdienstensysteem leert; binnen het evangelie zijn discipelschap, geloof, gehoorzaamheid en vrucht nauw verbonden. Maar het waarschuwt wel tegen een helleer die uitsluitend abstract wordt. Eschatologie toetst het geleefde leven.

Conditionalisten antwoorden dat 'eeuwige straf' ook een straf met eeuwig resultaat kan betekenen: de dood is definitief. Klassieke uitleggers vinden dat onvoldoende, vooral door de parallel met eeuwig leven en andere teksten over voortgaand oordeel. Het debat draait dus niet om de aanwezigheid van oordeel - die erkennen beide - maar om de aard en duur ervan.

Bronnen voor dit hoofdstuk: The Gospel Coalition, essays on eternal punishment and contemporary challenges.

9. Marcus 9 en Jesaja 66: worm en onuitblusbaar vuur

Marcus 9 grijpt terug op Jesaja 66, waar de lijken van opstandelingen worden gezien en waar worm en vuur niet ophouden. Conditionalisten merken terecht op dat Jesaja over lijken spreekt en lezen het beeld daarom als volledige vernietiging. Traditionele uitleggers wijzen erop dat Jezus het beeld eschatologisch intensiveert en dat het 'niet sterven' van de worm en 'niet uitgeblust worden' van het vuur juist de onontkoombaarheid van het oordeel onderstrepen.

'Onuitblusbaar' hoeft taalkundig niet per se te betekenen dat een vuur letterlijk eindeloos blijft branden; het kan ook betekenen dat niemand het kan doven voordat het zijn werk heeft gedaan. Daarom kan één woord deze discussie niet beslissen. De klassieke visie beroept zich op de combinatie met andere teksten; het conditionalisme doet hetzelfde vanuit vernietigingstaal.

De waarde van deze tekst is dat hij beide kampen dwingt serieus te nemen dat bijbels oordeel in profetische beeldtaal wordt gecommuniceerd. De vraag is hoe het beeld functioneert in het geheel van Jezus' onderwijs.

Bronnen voor dit hoofdstuk: The Gospel Coalition, essays on eternal punishment and contemporary challenges.

10. Paulus: toorn, verderf en uitsluiting

Paulus gebruikt het woord Gehenna niet, maar spreekt veelvuldig over Gods toorn, oordeel, dood en verderf. 2 Thessalonicenzen 1:9 spreekt over 'eeuwig verderf' en verwijdering van het aangezicht van de Heer. Traditionele evangelische theologie leest dit als een blijvende toestand van ondergang en uitsluiting. Conditionalisten leggen de nadruk op 'verderf' als vernietiging.

Romeinen 2 beschrijft een rechtvaardig oordeel naar werken en contrasteert eeuwig leven met toorn. Romeinen 6:23 stelt het loon van de zonde, de dood, tegenover Gods gave, eeuwig leven in Christus. Dat vers is belangrijk voor conditionalisten, maar de klassieke visie antwoordt dat 'dood' in Paulus niet noodzakelijk niet-bestaan betekent; geestelijke dood kan een relationele toestand aanduiden.

Paulus' belangrijkste bijdrage is misschien dat oordeel nooit los staat van Christus. Dezelfde apostel die Gods toorn ernstig neemt, verkondigt rechtvaardiging door genade. Evangelisch gesproken is de leer van de hel daarom geen los eindtijdhoofdstuk, maar de donkere achtergrond waartegen de redding in Christus wordt verstaan.

Bronnen voor dit hoofdstuk: The Gospel Coalition, essays on eternal punishment and contemporary challenges.

11. Openbaring: tweede dood, vuur en definitieve overwinning

Openbaring 20-22 vormt het dramatische slot van de canon. Dood en Hades worden in de poel van vuur geworpen; de poel wordt 'de tweede dood' genoemd. Wie niet in het boek van het leven staat, deelt in dit oordeel. Daarna volgen een nieuwe hemel en nieuwe aarde, waar dood, rouw en pijn niet meer zijn.

Traditionalisten wijzen vooral op Openbaring 14:11 en 20:10, waar rook opstijgt en de duivel, het beest en de valse profeet dag en nacht gepijnigd worden tot in de eeuwen der eeuwen. Conditionalisten wijzen op 'tweede dood' en op de oudtestamentische achtergrond van rook die eeuwig opstijgt als teken van een onherroepelijk oordeel. De vraag is vervolgens in hoeverre teksten over symbolische machten één op één op alle veroordeelde mensen worden toegepast.

Evangelische instellingen als de Assemblies of God lezen deze passages als steun voor eeuwige straf en verwerpen zowel universalisme als annihilationisme. Ze erkennen tegelijk dat apocalyptische beelden zorgvuldig moeten worden uitgelegd.

Bronnen voor dit hoofdstuk: Assemblies of God (USA), Statement of Fundamental Truths §15; Position Paper 'The Final Judgment' (2024).

Deel III - Vier hoofdmodellen

In dit deel worden de belangrijkste lijnen stap voor stap uitgewerkt. De nadruk ligt op onderscheid tussen bijbelse termen, confessionele leer en latere theologische interpretatie.

12. Model A: eeuwige bewuste straf

De traditionele of klassieke visie wordt vaak aangeduid als eternal conscious punishment/torment. De kern is niet dat elk beeld van vuur letterlijk moet zijn, maar dat het uiteindelijke oordeel definitief, eeuwig en bewust is. De veroordeelde blijft bestaan en ervaart de werkelijkheid van Gods oordeel. In westerse tradities wordt dit vaak beschreven als uitsluiting van Gods zalige tegenwoordigheid; rooms-katholieke formuleringen spreken van eeuwige scheiding van God als de voornaamste straf.

Binnen het evangelicalisme is deze visie sterk verankerd in geloofsbelijdenissen. De Southern Baptist Convention spreekt van 'everlasting punishment'. De Assemblies of God bevestigt in 2024 opnieuw dat de uiteindelijke straf everlasting is en wijst universalisme en annihilationisme af. Deze institutionele documenten tonen dat de klassieke visie niet slechts een middeleeuws overblijfsel is.

De sterkste bijbelse argumenten zijn Mattheüs 25:46, Marcus 9, 2 Thessalonicenzen 1, Openbaring 14 en 20, plus het cumulatieve patroon van definitief oordeel. De belangrijkste bezwaren betreffen proportionaliteit, Gods liefde, de betekenis van vernietigingstaal en de vraag hoe eindige zonden zich tot eeuwige straf verhouden. Een serieuze verdediging moet die bezwaren beantwoorden zonder het morele gewicht ervan te bagatelliseren.

Bronnen voor dit hoofdstuk: Southern Baptist Convention, Baptist Faith & Message 2000, art. X; Resolution on the Reality of Hell (2011). Assemblies of God (USA), Statement of Fundamental Truths §15; Position Paper 'The Final Judgment' (2024). The Gospel Coalition, essays on eternal punishment and contemporary challenges.

13. Model B: conditionalisme en annihilationisme

Conditionalisme stelt dat onsterfelijkheid geen vanzelfsprekend bezit van ieder mens is, maar Gods gave aan de verlosten. De goddelozen worden geoordeeld en uiteindelijk vernietigd; de straf is eeuwig in haar gevolg, niet als eindeloze bewuste ervaring. 'Annihilationisme' beschrijft vooral het uiteindelijke resultaat; 'conditional immortality' de antropologische basis.

Bijbelse argumenten zijn woorden als dood, vernietigen, verderf, vergaan, verbranden als kaf en de tweede dood. Mattheüs 10:28 - God kan ziel en lichaam vernietigen in Gehenna - is belangrijk. Ook het beeld van vuur dat verteert wordt aangevoerd. De Adventistische traditie is een duidelijke institutionele vertegenwoordiger: na het millennium worden de goddelozen verteerd en wordt het universum van zonde en zondaars bevrijd.

Klassieke evangelische critici antwoorden dat 'vernietiging' in de Bijbel niet altijd ophouden te bestaan betekent, dat teksten over bewuste straf niet gemakkelijk verdwijnen en dat de parallel tussen eeuwige straf en eeuwig leven zwaar weegt. Toch heeft conditionalisme in moderne evangelicale kring serieuze exegetische verdedigers gehad. Het verdient daarom een inhoudelijke behandeling, niet de karikatuur dat het eenvoudig 'niet in de hel geloven' zou zijn.

Bronnen voor dit hoofdstuk: General Conference of Seventh-day Adventists, Fundamental Beliefs 25-28. The Gospel Coalition, essays on eternal punishment and contemporary challenges.

14. Model C: christelijk universalisme en apokatastasis

Christelijk universalisme stelt dat Gods reddende werk uiteindelijk alle mensen - en in sommige vormen de hele gevallen schepping - tot verzoening brengt. Historisch wordt vaak de term apokatastasis gebruikt. Origenes wordt met deze traditie geassocieerd, al is zijn precieze positie complexer dan populaire samenvattingen doen vermoeden. In de moderne theologie bestaan dogmatische universalisten én theologen die slechts hopen op universele redding zonder die als zekerheid te leren.

Universalisten beroepen zich op teksten over Gods wil dat allen gered worden, Christus die allen tot zich trekt, de verzoening van alle dingen en God die uiteindelijk 'alles in allen' is. Oordeel wordt dan corrigerend, genezend of zuiverend gelezen. Het woord aiōnios wordt soms verstaan als 'behorend tot de eeuw' in plaats van noodzakelijk eindeloos.

De klassieke evangelische kritiek is dat dit de definitieve tweedeling in oordeelsteksten onvoldoende recht doet en de urgentie van waarschuwingen afzwakt. De Assemblies of God verwerpt ultimate reconciliation expliciet. Ook de historische meerderheid van kerkelijke belijdenissen heeft universele redding niet als normatieve leer aanvaard. Toch blijft universalisme een belangrijke gesprekspartner omdat het de vraag naar Gods uiteindelijke overwinning en de reikwijdte van de verzoening scherp stelt.

Bronnen voor dit hoofdstuk: Assemblies of God (USA), Statement of Fundamental Truths §15; Position Paper 'The Final Judgment' (2024). The Gospel Coalition, essays on eternal punishment and contemporary challenges.

15. Model D: metaforische en relationele benaderingen

Sommige christenen aanvaarden de finaliteit van de hel maar spreken terughoudend over fysieke pijniging. Zij benadrukken relationele scheiding, zelfuitsluiting, schaamte of het ervaren van Gods heilige aanwezigheid. C.S. Lewis heeft in populaire vorm sterk bijgedragen aan de gedachte dat de deuren van de hel als het ware 'van binnenuit gesloten' zijn, al is dat geen volledige systematische doctrine.

De Oosters-orthodoxe traditie biedt een andere relationele benadering. In materiaal van de Orthodox Church in America wordt hemel en hel beschreven als verschillende ervaringen van dezelfde goddelijke aanwezigheid en liefde: vreugde voor wie God liefheeft, pijn voor wie die liefde verwerpt. Dat verschilt van de westerse taal van 'scheiding van God', al delen beide tradities de ernst van het finale oordeel.

Evangelisch kan zo'n relationele taal helpen om grove voorstellingen van een sadistische God te corrigeren. Zij mag echter niet worden gebruikt om de bijbelse rechts- en straftaal te laten verdwijnen. Het Nieuwe Testament spreekt zowel relationeel als juridisch, zowel in beelden van buiten zijn als van straf.

Bronnen voor dit hoofdstuk: Orthodox Church in America, The Orthodox Faith: 'Heaven and Hell' en 'The Final Judgment'.

Deel IV - De geschiedenis van de leer

In dit deel worden de belangrijkste lijnen stap voor stap uitgewerkt. De nadruk ligt op onderscheid tussen bijbelse termen, confessionele leer en latere theologische interpretatie.

16. De vroege kerk: diversiteit binnen grenzen

De vroege kerk kende geen volkomen uniforme terminologie over het lot van de goddelozen. Er waren krachtige stemmen voor blijvende straf, maar ook speculaties over herstel en zuivering. Origenes is de bekendste naam in discussies over apokatastasis; Gregorius van Nyssa wordt eveneens vaak in universalistische gesprekken genoemd. Tegelijk ontwikkelde zich een brede traditie waarin de straf van de goddelozen als blijvend werd verstaan.

Historische claims vragen nuance. Het is te eenvoudig te zeggen dat 'de vroege kerk universalistisch was', maar ook te eenvoudig om iedere afwijkende stem te negeren. Richard Bauckham beschreef de eeuwige straf als vrijwel algemene positie van theologen tot de moderne tijd, met enkele belangrijke uitzonderingen. De precieze verhoudingen zijn niet in percentages vast te leggen.

Voor hedendaagse evangelischen is de vroege kerk geen tweede Bijbel, maar wel een belangrijke getuige. Zij laat zien welke lezingen vroeg mogelijk waren en welke interpretaties later confessioneel dominant werden.

Bronnen voor dit hoofdstuk: The Gospel Coalition, essays on eternal punishment and contemporary challenges.

17. Augustinus en de consolidatie van de westerse traditie

Augustinus heeft grote invloed gehad op de westerse leer van zonde, genade en eeuwige straf. In zijn strijd tegen vormen van universeel herstel benadrukte hij de parallel tussen eeuwig leven en eeuwige straf. Zijn invloed op middeleeuwse, rooms-katholieke en later ook protestantse denkkaders is moeilijk te overschatten.

De kracht van Augustinus' argumentatie ligt in de canonieke samenhang die hij zoekt. Tegelijk zijn latere voorstellingen van de hel niet simpelweg identiek aan Augustinus. Kunst, volksvroomheid, Dante en prediking voegden beelden toe die het culturele voorstellingsvermogen sterk hebben gevormd.

Een evangelische herbezinning moet daarom twee dingen tegelijk doen: historische continuïteit serieus nemen én steeds terugkeren naar de Schrift. Traditie kan laten zien hoe teksten zijn verstaan, maar de evangelische methode wil de uiteindelijke norm in de Schrift vinden.

Bronnen voor dit hoofdstuk: The Gospel Coalition, essays on eternal punishment and contemporary challenges.

18. Middeleeuwen: hel, vagevuur en verbeelding

In de middeleeuwen werd het onderscheid tussen hemel, hel en een toestand van zuivering steeds systematischer. Het vagevuur ontwikkelde zich niet als een 'mildere hel', maar als een postmortale zuivering van mensen die uiteindelijk gered zijn. Dat onderscheid is essentieel en blijft ook in de huidige katholieke catechismus staan.

De middeleeuwse verbeelding - kunst, preken, visioenen en literatuur - maakte de hiernamaalsleer tastbaar. Dante's Inferno is cultureel invloedrijk, maar mag niet als officiële catechismus worden behandeld. Veel populaire ideeën over cirkels, specifieke demonen en uitgewerkte marteltechnieken komen eerder uit cultuurgeschiedenis dan rechtstreeks uit de Bijbel.

De Reformatie zou het vagevuur afwijzen, terwijl de klassieke leer van de eeuwige straf in veel protestantse belijdenissen juist werd gehandhaafd. Daarmee ontstond een belangrijk verschil: protestanten konden fel anti-vagevuur zijn en tegelijk sterk pro-traditionele helleer.

Bronnen voor dit hoofdstuk: Catechism of the Catholic Church, §§1030-1037.

19. Reformatie en protestantse belijdenissen

Lutherse en gereformeerde tradities verwierpen de rooms-katholieke leer van het vagevuur, vooral vanwege hun opvattingen over rechtvaardiging, genoegzaamheid van Christus en het gezag van de Schrift. De uiteindelijke tweedeling tussen zaligheid en veroordeling bleef echter stevig staan. Gereformeerde confessies spreken duidelijk over het laatste oordeel en blijvende straf.

De Reformatie verschuift de vraag daarom niet van 'hel of geen hel', maar van het middeleeuwse stelsel van postmortale zuivering en verdiensten naar de beslissende betekenis van genade en geloof in Christus. In klassieke protestantse eschatologie volgt na de dood een tussentoestand en uiteindelijk de opstanding en het laatste oordeel.

Voor het evangelicalisme is deze protestantse erfenis fundamenteel: sola Scriptura, rechtvaardiging uit genade en missionaire urgentie vormen de context waarin de leer van het oordeel wordt geplaatst.

Bronnen voor dit hoofdstuk: Southern Baptist Convention, Baptist Faith & Message 2000, art. X; Resolution on the Reality of Hell (2011).

20. Negentiende en twintigste eeuw: heropening van het debat

Vanaf de negentiende eeuw wordt het westerse debat veel pluriformer. Universalistische kerken en theologen winnen zichtbaarheid, terwijl conditionalistische argumenten opnieuw worden ontwikkeld. In de twintigste eeuw nemen ook evangelicale auteurs de annihilationistische optie serieuzer. Daardoor is de hedendaagse discussie binnen het protestantisme minder uniform dan vroegere confessionele documenten soms doen vermoeden.

Deze verandering hangt samen met exegese, veranderende opvattingen over straf, nieuwe historische studies en een sterkere morele gevoeligheid rond eindeloze pijn. Dat laatste is geen argument op zichzelf, maar het verklaart waarom de doctrine opnieuw wordt onderzocht. Theologie kan morele vragen niet afdoen als louter sentiment; zij moet laten zien hoe haar godsbeeld, mensbeeld en schriftuitleg samenhangen.

Tegelijk blijven grote evangelische denominaties de klassieke visie officieel bevestigen. De moderne discussie heeft de traditionele positie dus niet eenvoudig vervangen; zij heeft het landschap verbreed.

Bronnen voor dit hoofdstuk: Assemblies of God (USA), Statement of Fundamental Truths §15; Position Paper 'The Final Judgment' (2024). The Gospel Coalition, essays on eternal punishment and contemporary challenges.

Deel V - Christelijke tradities vandaag

In dit deel worden de belangrijkste lijnen stap voor stap uitgewerkt. De nadruk ligt op onderscheid tussen bijbelse termen, confessionele leer en latere theologische interpretatie.

21. Rooms-katholiek: hel én vagevuur

De huidige rooms-katholieke catechismus bevestigt ondubbelzinnig zowel de werkelijkheid als de eeuwigheid van de hel. De voornaamste straf wordt omschreven als eeuwige scheiding van God. Tegelijk benadrukt de catechismus dat God niemand voorbestemt tot de hel en dat vrijwillige afkeer van God en volharding daarin nodig zijn.

Het vagevuur betreft volgens dezelfde catechismus mensen die 'in Gods genade en vriendschap' sterven maar nog niet volledig gezuiverd zijn. Hun uiteindelijke redding staat vast; de zuivering bereidt hen voor op de vreugde van de hemel. Daarmee is het antwoord op de vraag of het vagevuur nog steeds geldende rooms-katholieke leer is: ja. De leer staat expliciet in de actuele Catechismus van de Katholieke Kerk.

Katholieke theologie onderscheidt dus drie categorieën die in populaire gesprekken vaak door elkaar lopen: hemel, definitieve veroordeling en de tijdelijke eindzuivering van de geredden. Het vagevuur is geen tweede kans na een definitieve veroordeling.

Bronnen voor dit hoofdstuk: Catechism of the Catholic Church, §§1030-1037.

22. Oosters-orthodox: Gods aanwezigheid als vreugde of pijn

Orthodoxe bronnen spreken krachtig over het laatste oordeel en eeuwige bestemming, maar gebruiken vaak een ander begrippenkader dan het Latijnse Westen. In de uitleg van de Orthodox Church in America wordt Gods liefde niet afwezig in de hel. Dezelfde goddelijke aanwezigheid die voor de heiligen vreugde is, wordt voor wie God verwerpt als pijn ervaren.

Dat perspectief probeert te voorkomen dat God wordt voorgesteld als een externe folteraar. Het oordeel is werkelijk, maar de ontologische grond blijft Gods onveranderlijke aanwezigheid en liefde. Orthodoxe spiritualiteit verbindt eschatologie sterk met de toestand van het hart: leert de mens God liefhebben of verzet hij zich tegen die liefde?

Dit model is niet hetzelfde als universalisme. De geciteerde orthodoxe uitleg spreekt over een eeuwige bestemming en over het oordeel. Wel bestaat binnen de bredere orthodoxe theologie discussie over de reikwijdte van hoop op herstel, waardoor men niet elke orthodoxe auteur in één formule moet opsluiten.

Bronnen voor dit hoofdstuk: Orthodox Church in America, The Orthodox Faith: 'Heaven and Hell' en 'The Final Judgment'.

23. Gereformeerd en presbyteriaans

De klassieke gereformeerde traditie benadrukt Gods heiligheid, rechtvaardig oordeel, de opstanding van rechtvaardigen en goddelozen en de blijvende ernst van de veroordeling. De Westminster-traditie heeft grote invloed gehad op Engelstalig gereformeerd protestantisme. De hel wordt ingebed in een breder raamwerk van verbond, verkiezing, verzoening en laatste oordeel.

Een gereformeerde nadruk is dat de ernst van zonde niet alleen wordt gemeten aan de eindigheid van de daad, maar aan de majesteit van Degene tegen wie de zonde gericht is en aan de blijvende gesteldheid van de zondaar. Critici vinden dat dit de proportionaliteitsvraag niet volledig oplost. Moderne gereformeerde auteurs proberen daarom ook relationele, christologische en koninkrijksmatige aspecten van het oordeel te articuleren.

Binnen hedendaagse gereformeerde en evangelicale kring zijn conditionalistische stemmen aanwezig, maar de klassieke confessionele lijn blijft eeuwige straf.

Bronnen voor dit hoofdstuk: The Gospel Coalition, essays on eternal punishment and contemporary challenges.

24. Baptisten en vrije evangelischen

Baptistische en vrije evangelische kerken zijn wereldwijd divers, maar invloedrijke confessionele documenten zijn duidelijk. De Baptist Faith & Message van de Southern Baptist Convention zegt dat de onrechtvaardigen aan de hel, 'the place of everlasting punishment', worden toegewezen. Een SBC-resolutie uit 2011 spreekt expliciet over eternal conscious punishment.

Deze traditie koppelt de hel sterk aan evangelisatie. De waarschuwing voor oordeel is geen zelfstandig doel, maar onderdeel van de oproep tot bekering en geloof. Juist daar ligt ook een pastorale valkuil: wanneer angst de enige of overheersende motor wordt, kan het evangelie worden gereduceerd tot ontsnappen aan straf. Het Nieuwe Testament verkondigt rijker: vergeving, verzoening, adoptie, nieuw leven en Gods koninkrijk.

Een evenwichtige evangelische presentatie spreekt dus werkelijk over oordeel, maar laat de persoon en het werk van Christus het centrum blijven.

Bronnen voor dit hoofdstuk: Southern Baptist Convention, Baptist Faith & Message 2000, art. X; Resolution on the Reality of Hell (2011).

25. Pinkster- en charismatische tradities

De klassieke pinksterbeweging staat doorgaans dicht bij de traditionele evangelische leer over het laatste oordeel. De Assemblies of God (USA) noemt in haar fundamentele waarheden de uiteindelijke straf in de poel van vuur 'everlasting'. In 2024 publiceerde zij een uitvoerig position paper dat zowel universalisme als annihilationisme afwijst.

Opvallend is dat dit recente document ruimte laat voor verschil over de letterlijkheid van vuurbeelden, terwijl het de duur en finaliteit van het oordeel bevestigt. Daarmee illustreert het een bredere evangelische ontwikkeling: men probeert onderscheid te maken tussen de kern van een doctrine en de precieze metaforiek waarmee die wordt beschreven.

Pinksterprediking heeft historisch vaak sterke urgentie rond bekering en wederkomst. Een hedendaagse verantwoorde benadering combineert die urgentie met zorgvuldige exegese en vermijdt speculatieve horrorbeelden.

Bronnen voor dit hoofdstuk: Assemblies of God (USA), Statement of Fundamental Truths §15; Position Paper 'The Final Judgment' (2024).

26. Zevendedagsadventisten: conditionalisme als officiële leer

De Zevendedagsadventistische kerk biedt het duidelijkste voorbeeld van een grote christelijke traditie die conditionalistische eschatologie officieel heeft vastgelegd. Volgens de fundamentele geloofspunten is de dood tot de opstanding een onbewuste toestand. Na Christus' wederkomst en het millennium volgt de opstanding van de goddelozen; vuur van God verteert hen en reinigt de aarde.

De uiteindelijke straf is dus definitief, maar niet een eindeloos bewust lijden. De 'tweede dood' is werkelijk dood. Alleen God bezit onsterfelijkheid in zichzelf; eeuwig leven is een gave aan de verlosten. Dit model verbindt antropologie, tussentoestand, millennium en laatste oordeel tot één systeem.

Evangelische traditionalisten bestrijden deze lezing, maar adventisten laten zien dat annihilationisme niet noodzakelijk voortkomt uit een geringe ernst van oordeel. Hun systeem kan juist zeer sterk spreken over finale verantwoordelijkheid en onomkeerbare vernietiging.

Bronnen voor dit hoofdstuk: General Conference of Seventh-day Adventists, Fundamental Beliefs 25-28.

27. Anglicaans, methodistisch en mainline protestantisme

Binnen anglicaanse, methodistische en bredere mainline tradities is de feitelijke diversiteit tegenwoordig groot. Historische formulieren en klassieke belijdenissen bevatten taal over oordeel en eeuwige bestemming, maar individuele theologen en gemeenten kunnen variëren van traditionele eeuwige straf tot conditionalisme, hoopvol universalisme of meer symbolische interpretaties.

Dat verschil tussen officiële bronnen en feitelijk geloof is belangrijk voor statistiek. Een respondent die 'ja' zegt op de vraag of er een hel bestaat, kan een heel andere voorstelling hebben dan de confessionele tekst van zijn kerk. Omgekeerd kan iemand de klassieke beeldtaal afwijzen maar wel geloven in een definitief oordeel.

Daarom moet een overzicht van tradities onderscheid maken tussen normatieve leer, theologische stromingen en persoonlijke overtuigingen. Eén percentage kan die drie niveaus niet vervangen.

Bronnen voor dit hoofdstuk: Pew Research Center, Religious Landscape Study 2023-2024 (2025).

Deel VI - De evangelische visie uitvoerig

In dit deel worden de belangrijkste lijnen stap voor stap uitgewerkt. De nadruk ligt op onderscheid tussen bijbelse termen, confessionele leer en latere theologische interpretatie.

28. Wat bedoelen we met 'de evangelische visie'?

Evangelisch is geen enkele denominatie. In dit essay bedoelt 'klassiek evangelisch' een protestantse benadering die de Schrift als hoogste norm belijdt, het verlossingswerk van Christus centraal stelt, persoonlijke bekering en geloof benadrukt en missionair gericht is. Binnen dat veld is eeuwige bewuste straf historisch en confessioneel zeer sterk vertegenwoordigd.

Dat blijkt zowel uit baptistische als pinksterconfessies. Toch moet men erkennen dat bekende evangelicale denkers conditionalisme hebben verdedigd en dat sommige evangelischen een hoopvoller eschatologie onderzoeken. De term 'evangelische visie' mag dus niet doen alsof er geen intern debat bestaat.

De beste manier om de klassieke evangelische positie te presenteren is daarom argumentatief: welke teksten dragen haar, welke bezwaren krijgt zij, en waarom menen haar verdedigers dat alternatieven uiteindelijk minder recht doen aan de totale schriftgegevens?

Bronnen voor dit hoofdstuk: Southern Baptist Convention, Baptist Faith & Message 2000, art. X; Resolution on the Reality of Hell (2011). Assemblies of God (USA), Statement of Fundamental Truths §15; Position Paper 'The Final Judgment' (2024). The Gospel Coalition, essays on eternal punishment and contemporary challenges.

29. Evangelisch argument 1: de woorden van Jezus

De eerste pijler is de ernst van Jezus' eigen waarschuwingen. Hij spreekt over Gehenna, buitenste duisternis, uitsluiting, geween en tandengeknars, en over eeuwige straf. Voor evangelischen is het methodisch onmogelijk om Jezus te eren als Heer en tegelijk zijn oordeelstaal als een later kerkelijk bijproduct weg te zetten.

De klassieke lezing zegt niet dat iedere metafoor letterlijk is. Zij zegt dat de veelheid van metaforen de werkelijkheid niet verkleint maar vergroot. Als vuur, duisternis, verlies en uitsluiting allemaal wijzen op oordeel, is de veilige conclusie niet dat niets werkelijk is, maar dat geen enkel beeld de ernst volledig uitput.

Daarbij staat Jezus' reddende missie centraal. Dezelfde Jezus die waarschuwt, zoekt het verlorene, vergeeft zondaars en geeft zijn leven als losprijs. Evangelische theologie leest de hel daarom christologisch: de ernst van het oordeel onderstreept de ernst en kostbaarheid van het kruis.

Bronnen voor dit hoofdstuk: The Gospel Coalition, essays on eternal punishment and contemporary challenges.

30. Evangelisch argument 2: de parallel van eeuwig leven en eeuwige straf

Mattheüs 25:46 is voor de klassieke positie structureel belangrijk. Het gaat niet alleen om het woordenboek van aiōnios, maar om de retorische parallel: dezelfde zin zet eeuwige straf tegenover eeuwig leven. De meest natuurlijke lezing, zo betogen traditionalisten, geeft beide bestemmingen een overeenkomstige finaliteit.

Conditionalisten antwoorden dat een straf eeuwig kan zijn doordat haar resultaat eeuwig is. Het klassieke antwoord luidt dat 'straf' eerder een ervaring of toestand aanduidt dan enkel het resultaat van een strafhandeling, en dat andere teksten het beeld van voortgaand oordeel ondersteunen.

Het argument is cumulatief. Geen enkele tekst hoeft alleen het hele gewicht te dragen. Evangelische systematische theologie combineert Mattheüs 25 met Marcus 9, 2 Thessalonicenzen 1, Openbaring 14 en 20 en de bredere tweedeling tussen leven en oordeel.

Bronnen voor dit hoofdstuk: The Gospel Coalition, essays on eternal punishment and contemporary challenges.

31. Evangelisch argument 3: finale tweedeling

Veel nieuwtestamentische passages eindigen niet in drie of vier uiteindelijke groepen, maar in een beslissende tweedeling: smalle en brede weg, goede en slechte boom, tarwe en onkruid, wijze en dwaze meisjes, schapen en bokken, opstanding ten leven en opstanding ten oordeel. Klassieke evangelische theologie ziet hierin een patroon van finaliteit.

Universele verzoening moet uitleggen waarom zulke teksten niet het laatste woord hebben. Zij kan antwoorden dat het oordeel werkelijk maar penultiem is, waarna herstel volgt. Traditionalisten vinden dat die extra fase niet expliciet genoeg uit de oordeelsteksten blijkt en dat zij de finale toon ervan verzwakt.

Conditionalisme deelt de finale tweedeling maar definieert de negatieve bestemming als uiteindelijke dood. Daarom is het debat tussen traditionalisme en conditionalisme smaller dan het debat met universalisme: beide bevestigen dat niet allen uiteindelijk hetzelfde heil ontvangen.

Bronnen voor dit hoofdstuk: The Gospel Coalition, essays on eternal punishment and contemporary challenges.

32. Evangelisch argument 4: Gods liefde en Gods heiligheid

Een karikatuur zegt dat de traditionele visie kiest voor Gods toorn tegen Gods liefde. Klassieke evangelische theologie wil juist beide vanuit het kruis verstaan. Gods liefde is heilig en zijn heiligheid is niet liefdeloos. Het kwaad doet er werkelijk toe; slachtoffers verlangen terecht naar recht; een God die nooit oordeelt zou moreel onverschillig zijn.

Maar dit antwoord lost nog niet de vraag naar eindeloze straf op. Daarvoor voeren traditionalisten aan dat de menselijke rebellie niet louter een reeks afgesloten daden is, maar een blijvende houding tegenover God kan zijn. Sommigen spreken bovendien over de oneindige waardigheid van God. Andere evangelischen vinden die redenering onvoldoende en kiezen daarom conditionalisme.

Een volwassen evangelische verdediging erkent dat hier een mysterie en morele zwaarte blijft. De doctrine mag niet met intellectuele triomf worden gebracht. De Bijbel zelf verbindt oordeel met Gods geduld en verlangen tot bekering.

Bronnen voor dit hoofdstuk: Assemblies of God (USA), Statement of Fundamental Truths §15; Position Paper 'The Final Judgment' (2024). Southern Baptist Convention, Baptist Faith & Message 2000, art. X; Resolution on the Reality of Hell (2011).

33. Evangelisch argument 5: kruis, plaatsvervanging en oordeel

In veel evangelische verzoeningsleer draagt Christus plaatsvervangend het oordeel over de zonde. De ernst van het kruis wordt daarom verbonden met de ernst van datgene waarvan Christus redt. Als oordeel slechts een pedagogische fase zou zijn die uiteindelijk iedereen doorloopt, menen klassieke evangelischen dat de noodzaak van verzoening anders wordt begrepen.

Universalisten kunnen daartegenover juist stellen dat het kruis zo krachtig is dat het uiteindelijk allen redt. De discussie gaat dus niet over een 'groot' of 'klein' kruis, maar over de intentie en toepassing van de verzoening, menselijke respons en de aard van het oordeel.

Evangelische prediking moet vermijden dat de Vader als toornig en de Zoon als liefdevol wordt voorgesteld. Het Nieuwe Testament presenteert redding als het werk van de drie-enige God: God zelf neemt in Christus het initiatief tot verzoening.

Bronnen voor dit hoofdstuk: The Gospel Coalition, essays on eternal punishment and contemporary challenges.

34. Evangelisch argument 6: missie en urgentie

Historisch heeft geloof in een definitief oordeel missionaire urgentie gevoed. De SBC verbindt haar leer van de hel expliciet met evangelisatie. Ook de Assemblies of God zegt dat de waarschuwingen een redemptief doel hebben: zij zijn gegeven opdat mensen zich tot God keren.

Toch is angst geen voldoende missionaire theologie. Het evangelie roept mensen niet alleen weg van oordeel, maar naar Christus, gemeenschap met God, vernieuwing en de nieuwe schepping. Waar helprediking manipulatief wordt, kan zij geestelijke schade veroorzaken en het karakter van God vertekenen.

Een gezonde evangelische urgentie is daarom ernstig maar niet hysterisch, helder maar niet speculatief, bewogen maar niet dwingend. Paulus' eigen taal over verloren mensen is vaak met verdriet en tranen verbonden.

Bronnen voor dit hoofdstuk: Southern Baptist Convention, Baptist Faith & Message 2000, art. X; Resolution on the Reality of Hell (2011). Assemblies of God (USA), Statement of Fundamental Truths §15; Position Paper 'The Final Judgment' (2024).

35. Sterke bezwaren tegen de klassieke visie

Het proportionaliteitsbezwaar vraagt hoe eindige zonden een eindeloze straf kunnen rechtvaardigen. Het liefdesbezwaar vraagt hoe een almachtige en liefdevolle God een eeuwige toestand van ellende kan toestaan. Het overwinning-bezwaar vraagt of een eeuwige hel betekent dat kwaad en rebellie nooit volledig verdwijnen. Het exegetische bezwaar wijst op dood- en vernietigingstaal.

Geen van deze vragen verdient een snelle slogan. Traditionalisten antwoorden onder meer met Gods heiligheid, de blijvende wil van de veroordeelde, gradaties van straf en het onderscheid tussen Gods algemene aanwezigheid en zijn zalige gemeenschap. Conditionalisten vinden dat de Bijbel een eenvoudiger antwoord geeft: het kwaad wordt werkelijk beëindigd doordat de goddelozen sterven.

De waarde van de bezwaren is dat ze de klassieke visie dwingen preciezer en nederiger te spreken. Een leer die waar wil zijn, hoeft kritische vragen niet te vrezen.

Bronnen voor dit hoofdstuk: Assemblies of God (USA), Statement of Fundamental Truths §15; Position Paper 'The Final Judgment' (2024). The Gospel Coalition, essays on eternal punishment and contemporary challenges.

36. Waarom sommige evangelischen conditionalist worden

Evangelicale conditionalisten verlaten doorgaans niet de inspiratie van de Schrift of de ernst van het oordeel. Zij zeggen juist dat een consequente lezing van woorden als dood, vernietigen, vergaan en tweede dood tot eindige bewuste straf en uiteindelijke vernietiging leidt. Bovendien vinden zij dat alleen de verlosten onsterfelijkheid ontvangen.

Hun positie verschilt daarmee fundamenteel van secularisme of een vrijblijvende 'iedereen komt wel goed'-gedachte. Er is een laatste oordeel, een verschrikkelijke straf en een onomkeerbaar verlies. Het verschil met traditionalisten betreft de eindtoestand van de veroordeelde.

De klassieke evangelische reactie moet daarom exegetisch zijn, niet sociologisch. Het is niet genoeg te zeggen dat annihilationisme modern is. De vraag blijft welke lezing het beste recht doet aan alle relevante teksten.

Bronnen voor dit hoofdstuk: The Gospel Coalition, essays on eternal punishment and contemporary challenges. General Conference of Seventh-day Adventists, Fundamental Beliefs 25-28.

Deel VII - Vagevuur en rooms-katholieke leer

In dit deel worden de belangrijkste lijnen stap voor stap uitgewerkt. De nadruk ligt op onderscheid tussen bijbelse termen, confessionele leer en latere theologische interpretatie.

37. Wat is het vagevuur precies?

Volgens de Catechismus van de Katholieke Kerk is het vagevuur de 'final purification' van de uitverkorenen. Het betreft mensen die in Gods genade en vriendschap sterven, dus mensen van wie de eeuwige redding verzekerd is, maar die nog zuivering nodig hebben om de heiligheid te bereiken die nodig is voor de vreugde van de hemel.

Dit maakt drie misverstanden onmogelijk. Ten eerste is vagevuur niet de hel. Ten tweede is het geen tweede kans voor mensen die definitief veroordeeld zijn. Ten derde is het niet bedoeld als concurrent van Christus' verlossing, al verschillen protestanten en katholieken diep over de vraag of de leer schriftuurlijk en soteriologisch gerechtvaardigd is.

De katholieke catechismus beroept zich op kerkelijke traditie, concilies van Florence en Trente, gebed voor de doden en teksten die als aanwijzing voor postmortale zuivering worden gelezen.

Bronnen voor dit hoofdstuk: Catechism of the Catholic Church, §§1030-1037.

38. Is het vagevuur nog officiële RK-leer?

Ja. De actuele Catechismus van de Katholieke Kerk behandelt het vagevuur expliciet in paragrafen 1030-1032. Het Compendium vat dezelfde leer samen: wie in Gods vriendschap sterft maar nog zuivering nodig heeft, ondergaat die zuivering vóór de volledige hemelse gelukzaligheid. Gebeden, Eucharistie, aalmoezen, aflaten en boetewerken voor de overledenen worden in dat kader genoemd.

Tegelijk bevestigt dezelfde catechismus in 1033-1037 de eeuwigheid van de hel. Wie dus zegt dat de katholieke kerk 'de hel door het vagevuur heeft vervangen', beschrijft de officiële leer onjuist. Beide doctrines bestaan naast elkaar en hebben verschillende subjecten en doelen.

Veel protestanten wijzen het vagevuur af omdat zij menen dat de Schrift geen postmortale zuivering van geredden leert en omdat zij de volledige genoegzaamheid van Christus' rechtvaardigend werk benadrukken. Dat verschil behoort tot de klassieke scheidslijnen tussen Rome en de Reformatie.

Bronnen voor dit hoofdstuk: Catechism of the Catholic Church, §§1030-1037.

Deel VIII - Percentages en hedendaags geloof

In dit deel worden de belangrijkste lijnen stap voor stap uitgewerkt. De nadruk ligt op onderscheid tussen bijbelse termen, confessionele leer en latere theologische interpretatie.

39. Wat zeggen de cijfers werkelijk?

De Pew Religious Landscape Study 2023-2024 biedt een van de beste recente datasets voor de Verenigde Staten. In de gebruikte vraag werd hel omschreven als een plaats waar mensen die slecht hebben geleefd en zonder berouw sterven eeuwig worden gestraft. Onder evangelische protestanten antwoordde 82 procent bevestigend; onder historisch zwarte protestanten 81 procent; katholieken 69 procent; orthodoxe christenen 60 procent; mainline protestanten 59 procent; Latter-day Saints 54 procent. Onder alle Amerikaanse christenen lag geloof in de hel op 72 procent.

Deze cijfers mogen niet worden vertaald naar '82 procent gelooft in eeuwige bewuste pijniging'. De enquête meet instemming met een algemene omschrijving, niet de technische verschillen tussen ECT, conditionalisme, metaforische straf of andere modellen. Evenmin zijn de cijfers wereldwijd representatief.

Historisch is vergelijking interessant: Pew meldt dat het aandeel Amerikaanse christenen dat in de hel gelooft in 2023-2024 ongeveer 72 procent is, tegenover 68 procent in 2007. Dat is een lichte stijging binnen een bredere context waarin andere vormen van religieuze zekerheid soms juist zijn afgenomen.

Bronnen voor dit hoofdstuk: Pew Research Center, Religious Landscape Study 2023-2024 (2025).

40. Waarom er geen betrouwbare percentages per helmodel zijn

Voor een tabel 'zoveel procent ECT, zoveel procent annihilationist, zoveel procent universalist' zou een representatieve enquête expliciet definities van deze modellen moeten voorleggen aan een grote, internationale christelijke steekproef. Zulke gegevens zijn niet algemeen beschikbaar. Denominatiegrootte kan evenmin rechtstreeks als overtuigingspercentage worden gebruikt, omdat leden officiële leer niet altijd kennen of delen.

Daarom gebruikt dit essay twee soorten gegevens apart: confessionele bronnen vertellen wat een kerk officieel leert; enquêtes vertellen wat respondenten zeggen te geloven. Het eerste is normatief-institutioneel, het tweede descriptief-sociologisch. Ze mogen niet worden samengevoegd alsof ze hetzelfde meten.

Een verantwoord overzicht geeft dus wél harde percentages waar Pew die biedt, maar schrijft 'geen betrouwbare wereldwijde schatting' waar de data ontbreken. Wetenschappelijke bescheidenheid is beter dan een indrukwekkend maar verzonnen taartdiagram.

Bronnen voor dit hoofdstuk: Pew Research Center, Religious Landscape Study 2023-2024 (2025).

Deel IX - Pastorale en theologische vragen

In dit deel worden de belangrijkste lijnen stap voor stap uitgewerkt. De nadruk ligt op onderscheid tussen bijbelse termen, confessionele leer en latere theologische interpretatie.

41. Wanneer begint de hel volgens de verschillende visies?

In de klassieke evangelische visie wordt vaak onderscheid gemaakt tussen de toestand direct na de dood en de finale toestand na de opstanding en het laatste oordeel. De gestorven goddeloze is niet in de uiteindelijke opstandingsstaat; die volgt bij het laatste oordeel. Hades kan daarom als tussentoestand worden onderscheiden van Gehenna of de poel van vuur.

In de rooms-katholieke leer spreekt men eveneens over een particulier oordeel na de dood en een definitieve eschatologische voltooiing; het vagevuur is voor sommige geredden een tijdelijke zuivering. In de adventistische visie is de dood een onbewuste slaap tot de opstanding, zodat er geen bewuste hel direct na het sterven is. Na het millennium volgt de vernietiging van de goddelozen.

Universalistische modellen variëren. Sommige veronderstellen postmortaal corrigerend oordeel dat uiteindelijk tot herstel leidt; andere zijn terughoudender over het mechanisme. Orthodoxe bronnen leggen minder nadruk op een mechanische tijdlijn en meer op de uiteindelijke ontmoeting met Gods aanwezigheid.

Bronnen voor dit hoofdstuk: Catechism of the Catholic Church, §§1030-1037. General Conference of Seventh-day Adventists, Fundamental Beliefs 25-28. Orthodox Church in America, The Orthodox Faith: 'Heaven and Hell' en 'The Final Judgment'.

42. Hoe lang duurt het oordeel?

Voor de klassieke eeuwige-strafvisie is de uiteindelijke negatieve bestemming zonder einde. De straf is blijvend en de toestand wordt niet later omgekeerd. Voor conditionalisten kan er een bewuste strafperiode zijn, mogelijk proportioneel, maar het eindresultaat is de onomkeerbare tweede dood; niet-bestaan of volledige vernietiging duurt als resultaat voor altijd.

Voor universalisten is het oordeel uiteindelijk tijdelijk of ten minste doelgericht op herstel. De duur kan onbepaald en ernstig zijn, maar niet eindeloos, omdat Gods verzoenende doel uiteindelijk slaagt. Het rooms-katholieke vagevuur is eveneens tijdelijk, maar alleen omdat het geredden betreft; de katholieke hel blijft eeuwig.

Daarmee blijkt dat 'hoe lang?' niet losstaat van 'waartoe?'. Retributieve, vernietigende en corrigerende modellen hebben verschillende opvattingen over het doel van straf.

Bronnen voor dit hoofdstuk: Catechism of the Catholic Church, §§1030-1037. Assemblies of God (USA), Statement of Fundamental Truths §15; Position Paper 'The Final Judgment' (2024). General Conference of Seventh-day Adventists, Fundamental Beliefs 25-28. The Gospel Coalition, essays on eternal punishment and contemporary challenges.

43. Is het vuur letterlijk?

Geen enkel groot model kan simpelweg worden gereduceerd tot de vraag of er letterlijk vuur is. Zelfs traditionele evangelische bronnen erkennen verschil van mening over de letterlijkheid van de vuurbeelden. De Bijbel gebruikt naast vuur ook duisternis, uitsluiting, verderf en de tweede dood. Dat wijst erop dat beeldtaal een grote rol speelt.

Symbolisch betekent echter niet onwerkelijk. Een trouwring is symbolisch en toch werkelijk; apocalyptische symboliek kan een werkelijkheid communiceren die juist groter is dan het beeld. De theologische vraag is daarom: welke kenmerken van het oordeel wil het beeld overbrengen? Onontkoombaarheid, pijn, zuivering, vernietiging of goddelijke aanwezigheid?

De klassieke evangelische positie kan dus worden verdedigd zonder een middeleeuwse fysieke topografie te eisen. Haar kernclaim is de finaliteit en duur van het oordeel, niet een exacte natuurkundige beschrijving.

Bronnen voor dit hoofdstuk: Assemblies of God (USA), Statement of Fundamental Truths §15; Position Paper 'The Final Judgment' (2024).

44. Kinderen, onwetenden en wie het evangelie nooit hoorde

Deze vragen behoren tot de meest pastorale kanten van het onderwerp en kunnen niet met één tekst of slogan worden opgelost. Christelijke tradities verschillen over erfzonde, toerekenbaarheid, leeftijd van verantwoordelijkheid, inclusivisme en de betekenis van algemene openbaring. Het is daarom onverantwoord om op basis van een algemene helleer stellige uitspraken te doen over individuele personen waar de Schrift zelf geen expliciet oordeel over geeft.

Evangelische theologie houdt gewoonlijk twee overtuigingen samen: redding is uiteindelijk door Christus, en God oordeelt volmaakt rechtvaardig. Sommigen zijn exclusivistischer over expliciet geloof; anderen laten meer ruimte voor Gods toepassing van Christus' werk buiten menselijke kennis om.

Pastoraal is de grens belangrijk tussen het verkondigen van wat de Schrift duidelijk leert en het claimen van kennis over het eeuwige lot van concrete personen. Het laatste behoort aan God.

Bronnen voor dit hoofdstuk: Southern Baptist Convention, Baptist Faith & Message 2000, art. X; Resolution on the Reality of Hell (2011).

45. Kan men over de hel preken zonder angstmanipulatie?

Ja, maar alleen wanneer de prediking de vorm van het evangelie bewaart. Bijbelse waarschuwingen mogen niet worden weggelaten; Jezus zelf waarschuwt. Tegelijk mag angst niet worden uitgebuit door grafische details die de Schrift niet geeft, door kinderen psychologisch onder druk te zetten of door de prediker macht over gewetens te geven.

Evangelische verkondiging hoort oordeel te plaatsen binnen Gods heiligheid, menselijke waardigheid en verantwoordelijkheid, Christus' kruis en opstanding, de vrije uitnodiging van het evangelie en de hoop van de nieuwe schepping. De toon is bewogen. Niemand die de ernst van eeuwig verlies gelooft, heeft reden om er met genoegen over te spreken.

Een goede toets is of de prediking mensen vooral naar de prediker bindt of naar Christus wijst. De doctrine van oordeel moet de kerk nederiger, missionairder en barmhartiger maken, niet harder.

Bronnen voor dit hoofdstuk: Assemblies of God (USA), Statement of Fundamental Truths §15; Position Paper 'The Final Judgment' (2024). Southern Baptist Convention, Baptist Faith & Message 2000, art. X; Resolution on the Reality of Hell (2011).

Deel X - Synthese, tabellen en conclusies

In dit deel worden de belangrijkste lijnen stap voor stap uitgewerkt. De nadruk ligt op onderscheid tussen bijbelse termen, confessionele leer en latere theologische interpretatie.

46. Vergelijking: wanneer, hoe lang en hoe?

De verschillende visies kunnen langs drie assen worden vergeleken. Wanneer begint de uiteindelijke straf? Wat is haar duur? Wat is haar aard? De klassieke evangelische visie plaatst de finale hel na opstanding en laatste oordeel en ziet haar als eeuwig en bewust. Conditionalisme plaatst eveneens een finaal oordeel, maar ziet het resultaat als definitieve vernietiging. Universalisme ziet oordeel als ernstig maar uiteindelijk corrigerend. Het vagevuur is een andere categorie: tijdelijke zuivering van geredden.

Daarbij komt de tussentoestand. Klassieke protestanten en katholieken spreken doorgaans over bewust voortbestaan na de dood; adventisten over onbewuste doodsslaap; orthodoxe tradities hebben eigen liturgische en patristische accenten. Deze verschillen beïnvloeden de tijdlijn van het hiernamaals.

Geen model mag worden beoordeeld op één los woord. De echte vergelijking vraagt naar de totale combinatie van exegese, antropologie, godsleer, verzoeningsleer en eschatologie.

Bronnen voor dit hoofdstuk: Catechism of the Catholic Church, §§1030-1037. General Conference of Seventh-day Adventists, Fundamental Beliefs 25-28. Orthodox Church in America, The Orthodox Faith: 'Heaven and Hell' en 'The Final Judgment'. The Gospel Coalition, essays on eternal punishment and contemporary challenges.

47. Eindconclusie: ernst zonder karikatuur

Na vergelijking van de grondwoorden, de belangrijkste nieuwtestamentische teksten en de christelijke tradities blijft de klassieke evangelische visie een krachtige en confessioneel breed gedragen lezing: er is een werkelijk laatste oordeel; de uiteindelijke veroordeling is definitief; teksten als Mattheüs 25:46 en Openbaring 20 worden gelezen als steun voor blijvende bewuste straf. Grote evangelische lichamen als de Southern Baptist Convention en Assemblies of God bevestigen dit nog steeds expliciet.

Tegelijk verdient conditionalisme serieuze aandacht omdat het zich beroept op wezenlijke bijbelse woorden: dood, vernietiging en tweede dood. Het is vooral in de adventistische traditie officieel uitgewerkt en heeft ook binnen bredere evangelicale kring verdedigers. Universalisme stelt belangrijke vragen over Gods uiteindelijke overwinning, maar botst volgens de klassieke evangelische lezing met de finale toon van talrijke oordeelsteksten.

De rooms-katholieke kerk leert nog steeds zowel een eeuwige hel als het vagevuur. Het vagevuur is geen alternatief voor de hel, maar een tijdelijke zuivering van mensen wier redding verzekerd is. De orthodoxe traditie herinnert het Westen eraan dat oordeel ook kan worden gedacht vanuit de ontmoeting met Gods onveranderlijke liefde.

De belangrijkste winst van deze studie is misschien terminologische helderheid. Sjeool is niet eenvoudig Gehenna; Hades is niet zonder meer de poel van vuur; vagevuur is niet hel; en 'symbolisch' betekent niet 'onwerkelijk'. Wie die onderscheidingen bewaart, kan het debat eerlijker voeren. Voor een evangelische benadering blijft ten slotte Christus het centrum: de leer van het oordeel staat niet op zichzelf, maar binnen de boodschap van schepping, zonde, kruis, opstanding, bekering, genade en de komst van Gods koninkrijk.

Bronnen voor dit hoofdstuk: Southern Baptist Convention, Baptist Faith & Message 2000, art. X; Resolution on the Reality of Hell (2011). Assemblies of God (USA), Statement of Fundamental Truths §15; Position Paper 'The Final Judgment' (2024). Catechism of the Catholic Church, §§1030-1037. Orthodox Church in America, The Orthodox Faith: 'Heaven

and Hell' en 'The Final Judgment'. General Conference of Seventh-day Adventists, Fundamental Beliefs 25-28. The Gospel Coalition, essays on eternal punishment and contemporary challenges.

Overzichtstabel 1 - De belangrijkste modellen

	Na de dood	Finale oordeel	Duur	Kernidee
ek elisch / ECT	bewuste tussentoestand (meestal)	na opstanding	eeuwig	bewuste, definitieve str uitsluiting
tionalisme	varieert; adventistisch: slaap	na opstanding	straf eindigt in definitieve dood	vernietiging / tweede dood
rsalisme	varieert	werkelijk oordeel	tijdelijk of corrigerend	uiteindelijk h van allen
s-katholiek uur	particulier oordeel; evt. zuivering	eindoordeel blijft	tijdelijk voor geredden	eindzuivering hel
dox	bewuste eschatologische verwachting	komst van Christus	eeuwige bestemming	Gods aanwezi als vreugde of

Overzichtstabel 2 - Grondwoorden

Term	Taal	Basisbetekenis	Typische context
שְׁאוֹל - Sjeool	Hebreeuws	graf / dodenrijk / rijk van de doden	OT-poëzie, doodstaal
Ἅιδης - Hades	Grieks	rijk van de doden / onzichtbare wereld	NT en LXX
γέεννα - Gehenna	Grieks uit Hebreeuwse plaatsnaam	Hinnom als oordeelssymbool	vooral Jezus' waarschuwingen
ταρταρόω - tartaroō	Grieks werkwoord	in Tartarus werpen	2 Petr. 2:4, zondige engelen
αἰώνιος - aiōnios	Grieks adjectief	eeuwig / blijvend / behorend tot de eeuw	leven, God, straf

Overzichtstabel 3 - Recente Amerikaanse percentages

Pew Research Center, Religious Landscape Study 2023-2024. Vraagdefinitie: hel als plaats waar mensen die slecht hebben geleefd en zonder berouw sterven eeuwig worden gestraft. Dit is géén meting van het technische helmodel.

Groep	Gelooft in hel
Evangelische protestanten	82%
Historisch zwarte protestanten	81%
Katholieken	69%
Orthodoxe christenen	60%
Mainline protestanten	59%
Latter-day Saints	54%
Alle Amerikaanse christenen	72%

Selectieve bibliografie en primaire bronnen

Pew Research Center. Religious Landscape Study 2023-2024: Religious and Spiritual Beliefs (gepubliceerd 26 februari 2025).

Catechism of the Catholic Church, §§1030-1037; Compendium of the Catechism, vragen 210-212.

Southern Baptist Convention. Baptist Faith & Message 2000, art. X, 'Last Things'; Resolution 'On the Reality of Hell' (2011).

Assemblies of God (USA). Statement of Fundamental Truths, §15; Position Paper 'The Final Judgment' (2024).

Orthodox Church in America. The Orthodox Faith, 'Heaven and Hell', 'The Final Judgment', 'Judgment'.

General Conference of Seventh-day Adventists. Fundamental Beliefs 25-28: Second Coming; Death and Resurrection; Millennium and End of Sin; New Earth.

The Gospel Coalition. Denny Burk, 'Hell as Endless Punishment'; Christopher Morgan, 'Contemporary Challenges to Eternal Punishment'; Richard Bauckham, 'Universalism: a Historical Survey'.

Lexicale naslag: Encyclopedia of the Bible/Bible Gateway (Sheol); Lexham Bible Dictionary (Gehenna); NET Bible notes (Tartaroō); Griekse lexica voor Hades en aiōnios.

Bijbelteksten voor verdere studie: Jes. 66:22-24; Dan. 12:2; Matt. 5:22-30; 10:28; 18:8-9; 25:31-46; Marc. 9:42-48; Luc. 16:19-31; Joh. 5:28-29; Rom. 2:5-11; 6:23; 2 Tess. 1:6-10; 2 Petr. 2:4; Openb. 14:9-11; 20:10-15; 21-22.

Webbronnen

https://www.pewresearch.org/religion/2025/02/26/religious-and-spiritual-beliefs/

https://www.vatican.va/content/catechism/en/part_one/section_two/chapter_three/article_12/iii_the_final_purification%2C_or_purgatory.html

https://www.vatican.va/content/catechism/en/part_one/section_two/chapter_three/article_12/iv_hell.html

https://bfm.sbc.net/bfm2000/

https://www.sbc.net/resource-library/resolutions/on-the-reality-of-hell/

https://ag.org/beliefs/statement-of-fundamental-truths

https://ag.org/Beliefs/Position-Papers/Final-Judgment

https://www.oca.org/orthodoxy/the-orthodox-faith/spirituality/the-kingdom-of-heaven/heaven-and-hell

https://gc.adventist.org/beliefs/

Einde van de studie-editie.